

Shirin Ahlbäck Öberg

Uppsala universitet

Docent och universitetslektor i statskunskap

E-post: shirin.ahlback@statsvet.uu.se

Den offentliga verksamhetens villkor

I Sverige arbetar en tredjedel av arbetskraften i statlig eller kommunal regi. Väljarnas kontaktyta med den offentliga verksamheten är således stor, och ändå skulle jag säga att en sammanhållen diskussion om den offentliga sektorns arbete och organisation – s.k. förvaltningspolitik – har lyst med sin frånvaro i årets valrörelse. För vad vet vi om partiernas hållning till statsförvaltningen och den kommunala förvaltningen? I partiledardebatterna och utfrågningarna har dessa frågor kommit i skymundan. Men, kanske läsaren invänder, nästan samtliga partier har ju visst profilerat sig i frågor som rör framförallt utbildning, vård, omsorg och polisen. Jag menar emellertid att partierna har kommit lätt undan, och därmed har väljarna inte fått svar på frågor som är helt centrala för hur samhället fungerar.

De offentliga verksamheterna är beroende av att man kan attrahera och behålla kompetent arbetskraft, det vill säga att man kan säkerställa verksamhet av hög kvalitet oavsett om det rör utbildning, vård, ordningsfrågor eller något annat. Vi har under de senaste åren nåtts av oroande rapporter om akut lärar- och sjuksköterskebrist och om tilltagande personalomsättning inom polisen. Flera vittnesmål inom dessa sektorer vittnar om ohållbara arbetsmiljöer, alternativt att de yrkesverksamma har fått lägga ned tid på det som inte uppfattas vara kärnan i yrket vilket gjort arbetet mindre attraktivt. Båda dessa saker är politikernas ansvar. En ständigt jakt på resultat – i syfte att effektivisera verksamheter – har inneburit att offentliganställda inom många sektorer har fått lägga ned alltmer tid på att göra sig transparenta, självdokumenterande och återkopplande, och detta har inte sällan trängt undan yrkets kärnverksamhet. Rapporterna om svårigheter med att rekrytera eller att behålla personal inom viktiga samhällssektorer kräver således politiskt ansvarstagande på flera nivåer. I fokus för problemanalysen bör rekryteringen till respektive utbildning och personalomsättningen bland dem som befinner sig i yrket stå.

Efter genomläsning av samtliga partiers valmanifest (motsvarande) för valet 2018 framgår att de konkreta politiska lösningarna i huvudsak handlar om den första delfrågan, nämligen att problem ska lösas genom att anställa fler lärare, poliser eller utöka personal inom värden. I flera fall ska en sådan utökning ske genom att utöka antalet utbildningsplatser. De motfrågor som hade behövts formuleras här handlar dels om hur man ska kunna locka fler till de sektorer som nu har personalbrist – räcker det verkligen med höjda löner? – dels om ett eventuellt utökande av utbildningsplatser har bärkraft givet att man redan i dagsläget har svårt att fylla dessa till polis- respektive lärarutbildningen. I det senare fallet tillkommer också en hög avhoppsfrekvens på utbildningarna till grund- och ämneslärare.Utfästelser om att anställa respektive utbilda fler lärare i rådande situation riskerar därför att bli verkningslösa. Denna invändning har också bäring på löften om att radikalt öka antalet poliser eller antalet

anställda i värden. Sökljuset måste således riktas mot vad de politiska partierna ser som avgörande åtgärder för att behålla personalen inom skola, vård, omsorg och polisväsende. Vilka åtgärder tänker sig partierna för att begränsa personalomsättningen? Hur ska yrkenas attraktivitet höjas?

I valrörelsen har utfästelser om att arbetsmiljön måste bli bättre för de nämnda yrkesgrupperna gjorts. Konkretionen i denna del är emellertid låg. Huvudreceptet är en höjning av (framförallt polisernas) löner, och i vissa fall även idéer om att införa yrkeslegitimation. Men i denna del borde parti-företrädarna pressats ytterligare. Vad menar partierna när de i allmänna termer talar om att förbättra arbetsmiljön? Ser politikerna sin egen del i den arbetsmiljö som man faktiskt är ansvarig för? Om man tar del av rapporter från olika sektorer handlar avhopp och rekryteringssvårigheter inte bara om lön och yrkenas status, utan även om brister i den politiska styrningen av verksamheterna. Det vill säga, det är inte säkert att ekonomiska incitament och yttre statusmarkörer är lösningen, utan det handlar även om arbetets innehåll och villkor. "Managementifieringen" av offentlig verksamhet innebär att externt satta resultatkrav har lett till ökad administration och därmed minskad tid åt det som man egentligen är utbildad för att göra. Den tänkta idén med resultatstyrningen har varit att komma ifrån den tidigare (byråkratiska) detaljstyrningen för att släppa fram kreativitet och lokala initiativ, men paradoxalt nog har politikernas benägenhet att efterfråga mer resultatrapportering inneburit en ny typ av detaljstyrning bakvägen. I forskningen ser vi att efterfrågan på relativt omfattande resultatrapporter också riskerar att bidra till rädsla för att göra fel, vilket hämmar just den kreativitet man egentligen är ute efter.

Sammantaget vill jag hävda att styrningen av den statliga och kommunala verksamheten är nyckelfrågor som knappt diskuterats sammanhållet i valrörelsen. På vilket sätt ska polisen ges möjlighet att bedriva sitt arbete utan att störas av oväsentlig statistikproduktion? På vilket sätt kommer landstings-/regionpolitiker att förbättra arbetsvillkoren för vårdpersonalen – och hur kan riksdagspolitiker bistå givet att vi har kommunalt självstyre? Hur kan kommunerna se till att innehållet i läraryrket återfår den attraktivitet som den en gång hade? Kort sagt, vad utgör en rimlig förvaltningspolitik för de sektorer som har att hantera viktiga samhällsfunktioner? Även om några partier har gjort partiella utspel i några av dessa frågor vet vi egentligen inte särskilt mycket om vilken förvaltningspolitik som partierna företräder.